

Kirja-arviot

Valtavirtaisen psykiatrian virheistä

Tomi Bergström, *Mieletön häiriö. Psykiatrian ongelma ja sen ratkaisu*. PS-Kustannus. 223 s.

Mielenterveys ja mielenterveyden ongelmat ovat nousseet keskeisiksi puheenaiheiksi mediassa ja yhteiskunnassa. Työelämässäkin penätään uudenlaisia ”mielenterveystaitoja”, joista puhutaan muun muassa valtion mielenterveysstrategiassa vuodelta 2020. Tällä on käytännön seurauksensa, ja esimerkiksi yliopisto-opettajia ohjataan tunnistamaan opiskelijoiden mahdollisia mielenterveyshäiriöitä erilaisilla valmennuksilla, kuten Mieli ry:n Mielenterveyden ensi-apu -kursseilla.

Monelle nykyinen mielenterveyspuhe on osoitus siitä, että asiat menevät parempaan suuntaan. Stigmojen ajatellaan hälvenevän ja tietoisuuden lisääntyvän. Samalla säästyy kätevästi yhteiskunnan resursseja, kun ihmiset alkavat kiinnittää enemmän huomiota psykiseen vointiinsa ja saavat työelämässä suurempaa tulosta aikaan.

Kriittisemmästä näkökulmasta mielenterveyspuheen hehkus perustuu ainakin osin virheellisiin käsityksiin. Tätä valottaa psykologian tohtori Tomi Bergströmin yleistajuinen, mutta akateemisesti lähteistetty tietokirja.

Diagnoosien problematiikka

Mieletön häiriö problematisoi nykyisen valtavirtaisen psykiatrian ajattelutapoja ja koko käsityksen ”mielisairaudesta” tai ”mielenterveyshäiriöstä”. Kirja ei kuitenkaan vähättele ihmisten psyykkistä hätää, vaan se sanallistaa sitä erilaisista lähtökohdista. Onko esimerkiksi työttömän ihmisen ahdistus vaikkapa eturauhassyöpään verrattavissa oleva sairaus, jota tulee hoitaa lääketieteen keinoin, vai onko se enemmänkin sosiaalinen seuraus vaikeasta elämäntilanteesta?

Psykiatrian lähtökohtien kritiikillään Bergström jatkaa ja ajantasaistaa traditiota, joka on tuttu jo psykiatri Thomas S. Szaszin kiistelystä klassikkoteoksesta *The Myth of Mental Illness* (1961). Siinä antipsykiatria-kategorian alle luokiteltu ajattelija totesi, että mielisairaudet ovat enemmänkin ”elämän ongelmia” kuin sairauksia. Nykypäivänä,

kun psykiatrinen diagnostiikka on tullut osaksi arkipuhetta ja ihmisten identiteettityön välineeksi, tällainen ajattelu ja sen edelleen kehittäminen on erityisen arvokasta.

Szaszin työ herättää monissa vastustusta, samoin kuin mikä tahansa psykiatrian kritiikki. Bergström joutuukin kirjoittamaan (s. 90): ”Esimerkiksi sosiaalisessa mediassa käydään jatkuvasti keskusteluja, joissa psykiatrian hoito- ja tutkimusmenetelmiä kritisoidaan ja joissa hämmästyttävän monen psykiatrin vastaus on kritiikin esittäjän lokeroiminen antipsykiatria-luokkaan. Näin varsinaisesta asiasta ei päästä keskustelemaan.” Tällaiset Bergströmin kuvaamat kokemukset ovat tyypillisiä myös monille kulttuurisen mielenterveystutkimuksen harjoittajille. On valitettavaa yleistä, että esimerkiksi nykyisen diagnostiikan kritiikki kuitataan vain ”antipsykiatriaksi” ja 1960-luvulle tyypilliseksi auktoriteetinvastaisuudeksi. Kriittisiä puheenvuoroja saatetaan syyttää jopa tiedevastaisuudesta.

Bergström huomauttaa aiheellisesti, että ”nimenomaan vaihtoehtoiset ja poikkeavat näkemykset sekä niiden jatkuva koetteleminen tieteen keinoin

mahdollistavat tieteen edistymisen” (s. 91). Asian pitäisi olla itsestäänselvyys, mutta psykiatrian kontekstissa näin ei näyttäisi Bergströmin mukaan olevan. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että kaikki psykiatrit suhtautuisivat kritiikkiin torjuvasti.

Kirja tuo esiin monenlaista näyttöä psykiatrisen ja neuropsykiatrisen diagnostiikan ongelmista ja muistuttaa diagnoosien olevan sopimuksenvaraisia kuvauksia tietyllä tavalla määritellyistä oireista. Bergström toteaa myös, että diagnoosit eivät oirekuvauksina ja yksinkertaistuksina selitä mitään – ne ovat enemmänkin kuvauksia asiain-tilasta kuin selityksiä siihen johtaneista syistä. Esimerkiksi ADHD:n ja Aspergerin syndrooman taustatekijöiksi ei ole ”löydetty mitään, millä diagnoosi voitaisiin aivo toimintoja tai muitakaan fyysikaalis-kemiallisia tiloja tutkimalla todentaa” (s. 54).

Bergströmin kuvaus voi haastaa monen arkikäsitteitä. Psykiatrisen tai neuropsykiatrisen diagnoosi nimittäin koetaan usein omaa tai toisen käyttäytymistä selittäväksi tekijäksi. Se on ymmärrettävää, sillä diagnoosit antavat sanoja sellaiselle kärsimykselle, joka voisi muuten jäädä kielentämättä. Tämän Bergström itsekin tiedostaa, sillä hän kirjoittaa (s. 179): ”Jokainen meistä kaipaa selkeää sapluunaa ja asioiden yksin-

kertaistamista, etenkin jos tilanne on jo lähtökohtaisesti sekava ja kuormittava.” Yhtä kaikki arkijärki ja totutut kielentämisen tavat saattavat johtaa harhaan, kuten kulttuurisesti orientoituneen tutkimuksen piirissä hyvin tiedetään.

Tavoitteena monitieteellisyys

Bergströmin mukaan psykiatrisia diagnooseja on ”nykyään myös haastavaa kritisoida ilman, että joku kokee sen henkilökohtaisesti loukkaavaksi” (s. 134). Tutkin itse kulttuurin diagnostisointimista – sitä, että psykiatriset diagnoosit saavat yhä keskeisemmän sijan nykykulttuurissa – ja tunnistan kirjassa kuvatun tilanteen hyvin. Moni on saanut psykiatrisen diagnoosin kautta apua elämänsä ja tämän lisäksi myös uudenlaisen identiteettiposition, kuten masentuneen tai ADHD-ihmisen identiteetin. Jos identiteetti ja ”selitys” haastetaan, se koetaan herkästi uhaksi.

Aihepiirin sensitiivisyys tuo sen käsittelyyn oman haasteensa, ja olisinkin lukenut mielelläni Bergströmiltä enemmänkin reflektiota siitä, miten diagnostiikan ja psykiatrian ongelmista on mahdollista keskustella kaikkia kunnioittavalla tavalla. Tällaisesta pohdinnasta olisi hyötyä ainakin kulttuurisen mielen-terveystutkimuksen opetuksessa, sillä psykiatriset ongelmat ovat nykypäivänä

lähellä monen henkilökohtaista elämää.

Kulttuurisen mielen-terveystutkimuksen harjoittajalle Bergströmin kirja tarjoaa lähdeluettelollaan kiinnostavan kattauksen ajantasaista psykiatrista ja psykologista kirjallisuutta. Samalla lähdeluettelosta kuitenkin puuttuvat humanisteille ja yhteiskuntatieteilijöille tutummat nimet, kuten sosiologit Nikolas Rose ja Annemarie Jutel tai filosofi Georges Canguilhem. Klassikoista Michel Foucault lähteistetään, mutta etäisyyden päästä: Bergströmin mukaan ”jotkut ovatkin kuvanneet hulluuden tai laajemmin epänormaaliuden eri määritelmiä lähtökohtaisesti sosiaalisen kontrollin välineeksi” (s. 53). Näin Bergström asettaa hulluuden hallinnasta väitelleen Foucault’n esimerkiksi kuvaamaan tuota joukkoa ”jotkut”.

Bergström peräänkuuluttaa psykiatralta ”aidosti monitieteistä otetta, jossa rikotaan perinteisiä asiantuntijalokeroita ja koetellaan omia ajatuksia tutustumalla muiden tieteenalojen lähestymistapoihin” (s. 126). Bergström itse toteuttaa periaatettaan kuvaamalla kirjan alkupuolella luokittelemista filosofisemmasta näkökulmasta – sitä, ”miksi ja miten erilaisia asioita ylipäätään luokitellaan” (s. 21). Se on aihepiirin kannalta keskeistä, sillä psykiatrisia diagnooseja jäsentävät tautiluokitukset ovat sananmukaisesti luokituksia, tapoja kategori-

soida. On ilahduttavaa, että Bergström avaa luokittelun problematiikkaa luki-joilleen. Esimerkiksi kaikille lääkäreille luokittelemisen varjopuolet, kuten rasismiin ja muihin ennako-oletuksiin sekä stereotyyppioihin liittyvät kysymykset, eivät välttämättä ole kovin tuttuja. Samalla kuitenkin jäin kaipaamaan syvempiä ja tarkempia huomioita. Niiden tekemisessä voisivat auttaa esimerkiksi yhteiskuntatieteellinen kategorianalyysi, kulttuuriantropologi Mary Douglasin ajattelu tai queer-poliittinen metodologia.

Mielelläni lukisin Bergströmin kirjasta myös runsaampaa ja tarkempaa pohdintaa kielestä, merkityksenannoista ja konstruktionismista. Nämä kiinnostavat näkökulmat ovat teoksessa esillä, mutta paikoin ne herättävät enemmän jatkokysymyksiä kuin tarjoavat uutta tietoa. Kun Bergström väittää, että psykiatria on ”kielen armoilla” (s. 64), niin mitä hän oikeastaan tarkoittaa? Onko esimerkiksi muu lääketiede Bergströmin mielestä vapaa kaikesta kielen ohjailevuudesta?

Bergströmin tekstin lukeminen on virkistävää, sillä se vaikuttaa pohjautuvan erilaiseen tiedontuotantoon ja erilaiseen vakuuttamisen tapaan kuin moni muu psykiatrian kritiikki, jota on esitetty yhteiskuntatieteellisten tai humanististen alojen piirissä. Pohjimmiltaan Bergström vetoaa luonnontieteellisiin ja

kausaalisiin selityksiin, kuten vaikkapa siihen, ettei ADHD ole todennettavissa neurobiologisesti. Siinä missä oma kulttuurin diagnostisoitumista koskeva tutkimukseni operoi kielen piirissä, Bergström pyrkii katsomaan kielen taakse ja kertomaan, miten asiat todella reaalisessa maailmassa ovat – tai miten ne eivät ainakaan ole.

Mieletön häiriö ei vain problematisoi ja kritisoi, vaan se myös esittää ratkaisuja. Kirjan loppupuolella kerrotaan, että yksi tapa järjestää mielenterveydenhoito olisi luopua mielenterveyshäiriökeskeisyydestä ja siirtyä verkostokeskeiseen hoitoon, jota Suomessa on edustanut maailmankuulu avoimen dialogin malli Keroputaan sairaalassa. Ehdotetun ratkaisun toimivuutta en kykene arvioimaan, mutta lähtökohtaisesti suhtaudun ilolla sellaiseen keskusteluun, jossa psykiatrian totunnaisia käytäntöjä rohjetaan ajatella uusiksi.

Jani Tanskanen

Kirjoittaja opettaa kulttuurista mielenterveystutkimusta Jyväskylän yliopistossa ja viimeistelee kirjallisuuden alan väitöskirjasta kulttuurin diagnostisoitumisesta kotimaisessa mediassa ja kirjallisuudessa 2000-luvulla.

Kytkintä nostavat äidit nykykirjallisuudessa

Jenny Björklund, *Maternal Abandonment and Queer Resistance in Twenty-First-Century Swedish Literature*. Palgrave Macmillan. 293 s.

Nyt sinun täytyy ottaa tämä kaikki hoitaaksesi. Huolehdi lapsistasi. Huolehdi kodistasi. Joko annat jonkun muun huolehtia yrityksestäsi. Tai annat jonkun muun huolehtia lapsistasi. Sinä valitset. (Hamberg 2007, 157–158. Suomennos kirjoittajan.)

Emma Hambergin teoksessa *Brunstkalendrar* perheenäiti Lena jättää eräänä yönä muun perheen nukkuessa tuon viestin keittiön pöydälle ja lähtee. Lena on turhautunut perheensä perinteisiin rooleihin, sukupuolittuneeseen työhönjakoon ja kyllästynyt pyörittämään lapsiperhearkea yksin. Lasten isä on poissaoleva, työhönsä ja yritykseensä uppoutunut elättäjä.

Jenny Björklundin teos *Maternal Abandonment and Queer Resistance in Twenty-First-Century Swedish Literature* käsittelee ruotsalaisen nykykirjallisuuden teoksia, joissa äiti jättää perheensä. Pohjoismaisessa kirjallisuudessa on toki ennenkin esiintynyt perheensä hylänneitä äitihahmoja. Henrik Ibsenin kuu-